

TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI
O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI BOSH PROKURATURASI
HUZURIDAGI IQTISODIY JINOYATLARGA QARSHI
KURASHISH DEPARTAMENT

“RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA IQTISODIY
XAVFSIZLIKNI TA’MINLASH: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY ANJUMANI TO‘PLAMI

FUQAROLAR PLASTIK KARTALARI KIBRXAVFSIZLIGINI TA’MINLASH
TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH” (MY CARD MOBIL ILOVASI)

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA VA SUN'IY INTELLEKT

Ilmiy elektron jurnal

*Elektron nashr. 599 sahifa.
2026-yil, fevral.*

Bosh muharrir:

Mo'minov Baxodir Boltaevich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Nasimov Rashid

Muharrir:

Ulug'ova Baxtiniso Norpulatovna

Musahhih:

Ulug'ova Baxtiniso Norpulatovna

Dizayner:

Egamberdiyev Elyor

Tahrir hay'ati:

1. Mo'minov Bahodir (hay'at raisi)	12. Xamza Eshankulov (O'zbekiston)
2. Rashid Nasimov (hay'at raisi o'rinbosari)	13. Iles Xujayarov (O'zbekiston)
3. Marat Raxmatullayev (O'zbekiston)	14. Mexriddin Raximov (O'zbekiston)
4. Muxammadjon Musaev (O'zbekiston)	15. Murodjon Sultanov (O'zbekiston)
5. O'tkir Xamdamov (O'zbekiston)	16. Bekmurodov Ulug'bek (O'zbekiston)
6. Ali Xikmet (AQSh)	17. Alisher Qobilov (O'zbekiston)
7. Dmitriy Rodionov (Rossiya)	18. Iroda Abdullaeva (O'zbekiston)
8. Dilnoza Muhammadieva (O'zbekiston)	19. Burova Ekaterina (Rossiya)
9. Gayrat Ishanxodjaev (O'zbekiston)	20. Xodiyeva Gulmira (O'zbekiston)
10. Nodir Rahimov (O'zbekiston)	21. Sultonboyeva Munira (O'zbekiston)
11. Akmal Abdusalomov (J. Koreya)	

Jamoatchilik kengashi:

1. Gul Tokdemir (Turkiya)	8. Olga Dzyabenko (Ispaniya)
2. Umid Axmedov (Daniya)	9. Stefani Estlund (Lyuksemburg)
3. Marko Porta (Italiya)	10. Sanjar Iskandarov (O'zbekiston)
4. Xristo Beloev (Bolgariya)	11. Aydos Sarsembayev (Qirg'iziston)
5. Muxriddin Muhitdinov (J.Koreya)	12. Svetomir Vasilev (Bolgariya)
6. Boshtyan Brumen (Sloveniya)	13. Pap Solt (Vengriya)
7. Bibigul Koshoeva (Qirg'iziston)	

MUNDARIJA

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA MOLIYA SOHASINING INNOVATSION RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI	7
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, Mamadyarovna Go'zal Norboyevna	
MOLIYAVIY INKLYUZIYA VOSITALARI ORQALI CHEKKA HUDUDLARDA IQTISODIY FAOLLIKNI OSHIRISH MEXANIZMLARI.....	13
Eshov Mansur Po'latovich	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI BOSH PROKURATURA HUZURIDAGI IQTISODIY JINOYATLARGA QARSHI KURASHISH DEPARTAMENTI FAOLIYATI VA UNING MAMLAKAT IQTISODIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDAGI O'RNI.....	20
Babadjanov Atxam Axmadjanovich	
ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫМИ ПРОЦЕССАМИ ДЛЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ.....	26
Ахмедов Самандар Сайфуллоевич	
IQTISODIY XAVFSIZLIKNI TA'MINLASHDA BOJXONA XIZMATINING FISKAL FAOLIYATIGA TA'SIR QILUVCHI OMILLAR TAHLILI. 32	
Farxodov Farrux Furqatovich, Toshpo'lotova E'zoza Latifjonovna	
SOLIQ MA'MURCHILIGINI TAKOMILLASHTIRISH ORQALI YASHIRIN IQTISODIYOT ULUSHINI QISQARTIRISH YO'LLARI	38
Mamatkulov Salimjon Raxmonkulovich	
IQTISODIY XAVFSIZLIKNI TA'MINLASHDA BOJXONA TO'LOVLARINI UNDIRISHNI RAQAMLASHTIRISHNING AYRIM MASALALARI	43
Pardayev To'liqin Nasirovich	
QARZ MUNOSABATLARINI RAQAMLASHTIRISH: IQTISODIY VA HUQUQIY MUNOSABATLARDAGI AHAMIYATI VA ISTIQBOLLARI	47
Quramboev Jamshid Rashid o'g'li	
EVALUATING THE EFFICIENCY OF COMMERCIAL BANKS IN UZBEKISTAN USING A MULTIPLE LINEAR REGRESSION MODEL.....	50
Rakhimberdiev Kuvonchbek Bakhtiyorovich	
TASHQI SAVDO OPERATSIYALARIDA DEBITOR QARZDORLIKLARNI BOSHQARISHNING RAQAMLI MODEL VA RISK- MONITORING TIZIMI	56
Tashmuxeimedov Dilmurod Mirabzalovich	
WAYS TO REDUCE THE RISK OF DIGITAL ATTACKS IN BANKING AND GOVERNMENT FINANCIAL SYSTEMS.....	62
M.N. Umarova	
MOLIYALASHTIRISH MANBALARINI DIVERSIFIKATSIYA QILISH KICHIK BIZNES IQTISODIY XAVFSIZLIGINI MUSTAHKAMLASH OMILI SIFATIDA.....	69
Abduxakimov Eldor Djaloliddinovich	
TADBIRKORLIK VA KICHIK BIZNESDA IQTISODIY XAVFSIZLIKNI TA'MINLASHNING NAZARIY MASALALARI.....	76
Aliyev Yashnarjon Egamberdiyevich	
MAHALLIY GILAM ISHLAB CHIQUVCHI KORXONALAR RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA MARKETING STRATEGIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH VA IQTISODIY XAVFSIZLIKDA TAHDIDLARNI KAMAYTIRISH YO'LLARI.....	81
Arziyeva Sevinch Shomurot qizi	
TASHQI SAVDODA XATARLARNI KAMAYTIRISHDA SAVDONI MOLIYALASHTIRISH VOSITALARIDAN FOYDALANISH.....	85
Babadjanov Shuhrat Atxamovich	
KORXONALAR IQTISODIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING KONTSEPTUAL VA METODOLOGIK ASOSLARI.....	92
Jamoliddinov Jobirbek Bohodir o'g'li	
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING MOLIYAVIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING METODOLOGIK JIHLATLARI.....	97
Karimov Alibek Valiyevich	
KICHIK BIZNES KORXONALARIDA ISHLAB CHIQUVCHI OMILLARI NOMUTANOSIBLIGINING IQTISODIY XAVFSIZLIKKA TA'SIRINI BAHOLASH VA UNI BARTARAF ETISH MEXANIZMI.....	102
Kaypnazarova Gulshad Xojamuratovna	
КРИТЕРИИ ОЦЕНКИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В МАЛОМ БИЗНЕСЕ С ПОМОЩЬЮ SWOT-АНАЛИЗА.....	108
Набиев Бехзод Шавкатович	
TADBIRKORLIK VA KICHIK BIZNESNING IQTISODIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH HAMDA QO'LLAB-QUVVATLASHNING ILMIY-AMALIY JIHLATLARI.....	114
Tashmuxeimedova Yayra Atxamovna, Teshayev Sayimbek	
O'ZBEKISTONDA KICHIK BIZNESNI MOLIYALASHTIRISH ORQALI AHOLI BANDLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	120
Toxirova Mushtariybegim Yashnarjon qizi	
QURILISH MATERIALLARI SANOATI KORXONALARIDA MOLIYAVIY XAVFSIZLIKNI TA'MINLASH STRATEGIYASI	124

Tursunov Bobir Ortikmirzayevich, Umarova Nargiza Xoldarovna

РАЗРАБОТКА ЭФФЕКТИВНОЙ СТРАТЕГИИ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ТЕКСТИЛЬНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ..... 134

Турсунов Бобир Ортикмирзаевич

KIMYO SANOAT KORXONALARI IQTISODIY XAVFSIZLIGINI TA’MINLASHDA MARKETING VOSITALARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH 141

Tursunxo’jayev Sardor Jamoliddin o’g’li

MAMLAKAT QURILISH MATERIALLARI SANOATI KORXONALARI MOLIVAVIY XAVFSIZLIGIGA TA’SIR ETUVCHI OMILLARNING EKONOMETRIK TAHLILI 147

Umarova Nargiza Xoldarovna

YENGIL SANOAT KORXONALARI IQTISODIY XAVFSIZLIGIGA TA’SIR ETUVCHI OMILLAR TAHLILI..... 154

Sadriddinova Nigora

RAQAMLI MOLIVAVIY INKLYUZIYA VOSITALARI ORQALI TUMANLAR O’RTASIDAGI IJTIMOYIY FARQNI KAMAYTIRISH MODELI.... 162

Xakimov Ziyodulla Ahmadovich, Tursunov Bobir Ortikmirzayevich, Adashaliyev Baxtiyorjon Valisher o’g’li

O’ZBEKISTONDA YASHIRIN IQTISODIYOT KO’LAMINI QISQARTIRISHDA RAQAMLI IQTISODIYOTNING O’RNI 170

Jaloliddinov Anvar Jaloliddin o’g’li

YASHIRIN IQTISODIYOT KO’LAMINI QISQARTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH: O’ZBEKISTON BOJXONA ORGANLARI TAJRIBASI 176

Makamov Z.X., Soatov S.S.

RAQAMLI PLATFORMALAR ORQALI XALQARO SAVDODA IQTISODIY XAVFSIZLIKNI TA’MINLASH MUAMMOLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH MEXANIZMLARI..... 182

Muxtorov Boburmizro Bahodir o’g’li

RAQAMLI TO’LOV TIZIMLARI VA ELEKTRON HISOB-KITOBLARNING YASHIRIN IQTISODIYOT ULUSHINI KAMAYTIRISH MEXANIZMLARI..... 188

Norsafarov Bunyodshoh Muhiddinzoda

PROSPECTIVE INDICATORS FOR MANAGING THE LEGALIZATION OF THE INFORMAL SECTOR AND INFORMAL EMPLOYMENT IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN 192

Qoraboyev Nuriddin Pardaboy o’g’li

YASHIRIN IQTISODIYOT KO’LAMINI QISQARTIRISHDA TIJORAT BANKLARI TOMONIDAN AHOLIGA KO’RSATILAYOTGAN BANK XIZMATLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING RAQAMLI YO’NALISHLARI..... 196

To’patillayeva Gulnoza Sirojiddin qizi

BIG DATA TEXNOLOGIYALARI YORDAMIDA SOLIQ RISKLARINI ANIQLASH VA YASHIRIN IQTISODIYOTNI QISQARTIRISH IMKONIYATLARI..... 201

Yakubova Nargiza Tursunbayevna, Maxmudov Jasurbek Ulug’bek o’g’li

SOLIQLAR YOKI BOSHQA MAJBURIY TO’LOVLARNI TO’LASHDAN BO’YIN TOVLASH JINOYATI VA UNING MAMLAKAT IQTISODIY XAVFSIZLIGIGA TA’SIRI..... 208

Axmedov Zafar Bozorboyevich

DAVLATLARNING IQTISODIY JINOYATCHILIKKA QARSHI KURASHDAGI XALQARO HAMKORLIGI: XALQARO TASHKILOTLAR, FATF STANDARTLARI VA AMALIY MEXANIZMLAR..... 213

Tashmuxamedova Yayra Atxamovna

IQTISODIY JINOYATLARNI ANIQLASH VA ULARGA QARSHI KURASHISHDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYALARNING O’RNI ..221

Faxridinov Zafarjon Faxridin o’g’li, Tursunov Bobir Ortikmirzayevich, Tashmuxamedova Yayra Atxamovna

RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA AHOLINING MOLIVAVIY SAVODXONLIGINI OSHIRISH IMKONIYATLARI 226

Azlarova Mushtariybegim Abror qizi

RAQAMLI TO’LOV TIZIMLARI XAVFSIZLIGINI TA’MINLASHDA DAVLAT INSTITUTSIONAL MEXANIZMLARINING ROLI..... 232

Kurbonbekova Mohichehra Turobjonovna, Azlarova Aziza Axrorovna

MOLIVAVIY SAVODXONLIK TUSHUNCHASI VA UNING IQTISODIY RIVOJLANISHDAGI O’RNI..... 238

Maxmudova Muxlisa Qodirjon qizi, Sattorova Nasiba G’anijon qizi

AHOLI MOLIVAVIY SAVODXONLIGINI OSHIRISH BO’YICHA XORIJIY ILMIY YONDASHUVLAR TAHLILI 244

Kurbonbekova Mohichehra Turobjonovna, Muzaffarova Dilbar Mamalatif qizi

MAHALLIY OLIMLAR TADQIQOTLARIDA MOLIVAVIY SAVODXONLIK VA BANK XIZMATLARI MASALALARI 251

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, Maxmudova Muxlisa Qodirjon qizi

BANK PLASTIK KARTALARI VA SHAXSIY HISOB RAQAMLARINI NAZORAT QILISH TIZIMINING NAZARIY ASOSLARI..... 258

Azlarova Aziza Axrorovna, Sattorova Nasiba G’anijon qizi

AUTENTIFIKATSIYA SXEMALARINI TAHLIL QILISH VA ULARNING AFZALLIKLARI HAMDA KAMCHILIKLARI..... 265

Ahmedova Nilufar Shukratovna, Kurbonbekova Mohichehra Turobjonovna PLASTIK KARTALAR XAVFSIZLIGIGA TA'SIR KO'RSATUVCHI MAVJUD KIBRXAVFSIZLIK TAHDIDLARI TAHLILI	272
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Maxmudova Muxlisa Qodirjon qizi ILG'OR XORIJIY MAMLAKATLARDA PLASTIK KARTALAR VA RAQAMLI TO'LOVLAR XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH TAJRIBALARI: FINTECH PLATFORMALARINING QIYOSIY TAHLILI VA MYCARD MOBIL ILOVASINI TAKOMILLASHTIRISH BO'YICHA TAVSIYALAR	278
Kurbonbekova Mohichehra Turobjonovna, Mashrapova Sabina Turobjonovna AHOLI MOLIYAVIY SAVODXONLIGINI OSHIRISHDA IJTIMOY TARMOQLARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI BAHOLASH MEZONLARI VA INDIKATORLARI	285
Eshpulatova Muazzam Barnoyevna AHOLINING MOLIYAVIY SAVODXONLIGINI OSHIRISH MUAMMOLARI	292
Eshpulatova Muazzam Barnoyevna МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОЦЕНКИ ЦИФРОВОЙ ЗРЕЛОСТИ ЭЛЕКТРОННОЙ КОММЕРЦИИ И ЕЁ ВЛИЯНИЕ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЙ	298
Назарова Гулчебра Нурмухамбетовна ОЦЕНКА ВЛИЯНИЯ ЦИФРОВОЙ ЗРЕЛОСТИ ЭЛЕКТРОННОЙ КОММЕРЦИИ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЙ УЗБЕКИСТАНА.....	305
Назарова Гулчебра Нурмухамбетовна MOLIYAVIY INKLIZIYADA KIBRXAVFSIZLIKNING O'RNI VA UNING BARQAROR IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI: BANK MOBIL ILOVALARI MISOLIDA.....	313
Saydamatova Muxlisabonu Rasuljon qizi MOLIYAVIY XIZMATLARDAN FOYDALANISHDA SOLIQ SAVODXONLIGINING O'RNI	318
Irgashev Anvar Farxodovich RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA ALTERNATIV KREDIT SKORING TIZIMLARINING AHAMIYATI	322
Lazizbek Ravshanov Baxtiyor o'g'li THE ECONOMIC ESSENCE OF LABOR AND ITS INTERPRETATION IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL FINANCIAL REPORTING STANDARDS	325
Nomozov Ilhomjon Ziyadullah ugli O'ZBEKISTON KORXONALARIDA BIZNES JARAYONLARINI MODELLASHTIRISH AMALIYOTINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	328
Qarshiyeva Moxinur Olim qizi THE ROLE OF RITUALS IN ATTRACTING TOURISTS.....	331
Freshta Qayoumi O'ZBEKISTONDA REKREATIONS TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY-AMALIY O'ZIGA XOS JIHATLARI.....	333
Po'latova Mavluda Sanjar qizi O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIDA TARMOQLAR KESIMIDA INVESTITSIYA SAMARADORLIGINI BAHOLASH	336
Otajonova Charosxon Polvonquli qizi MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARIDAN O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI AMALIYOTIDA FOYDALANISH IMKONIYATLARI VA RIVOJLANISH MUAMMOLARI	340
Valijonov X.A. IQTISODIYOTNI MODERNIZATSIYALASH SHAROITIDA KICHIK SANOAT ZONALARIDAGI KORXONALAR RAQOBATBARDOSHLIGI MASALALARI	344
Shodmonqulov Kamoliddin Murodillayevich KIMYO SANOATI KORXONALARINING IQTISODIY SAMARADORLIGI VA UNI OSHIRISHNING MAKRO DARAJADAGI TAHLILI	347
Suyarov Shahzod Salim o'g'li INVESTITSIYON MUHITNI SAMARALI BOSHQARISHDA INNOVATSION OMIL TA'SIRCHANLIGINI OSHIRISH IMKONIYATLARI.....	350
To'rayev Jasurali To'rayevich SOG'LIQNI SAQLASH TIZIMINI RAQAMLI TRANSFORMATSIYA QILISH SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING IQTISODIY MEXANIZMI: DH-ROI-EM MODEL ASOSIDA	353
Omonov Olim Murodullaevich	

РИСКИ ЛИКВИДНОСТИ ПРИ ОБЕСПЕЧЕНИИ ТРАНСГРАНИЧНЫХ ДЕНЕЖНЫХ ПЕРЕВОДОВ.....	355
Садыков Азиз Миршарапович	
THE ROLE OF TECHNOLOGY IN RESTAURANTS AND ENHANCING OFFERINGS FOR TOURISTS.....	358
Freshta Qayoumi	
INVESTITSIYA FAOLLIQI MINTAQAVIY IQTISODIY XAVFSIZLIK OMILI SIFATIDA	360
Islamov Anvar Ashirqulovi	
ASSESSING DIGITAL MATURITY IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: AN INTEGRATED FRAMEWORK APPROACH	363
Berdiyev Temurbek Makhmudullo ugli	
SANOAT TARMOG'INI IQTISODIY RIVOJLANTIRISH VA UNDA SAMARALI FOYDALANISHNING NAZARIY ASOSLARI	363
Ne'matov Shoxruxbek Ma'murjon o'g'li	
CHANGES IN TEXTILE INDUSTRY OUTPUT AND THE FACTORS INFLUENCING IT	367
Xushvaqtov Shuhrat Abduraufovich	
TIJORAT BANKLARI MOLIVAVIY HISOBOTI AUDITINING NAZARIYMETODOLOGIK ASOSLARI	371
Ibragimov Nodirbek Baxodir o'g'li	
O'ZBEKISTONDA TIJORAT BANKLARI AUDITINING HUQUQIY-ME'YORIY ASOSLARI VA HOZIRGI HOLATI	373
Ibragimov Nodirbek Baxodir o'g'li	
KAM XARAJATLI TASHUVCHILAR MODELINING MOHIYATI	376
Suyunov Alisher	
O'ZBEKISTONDA EKOLOGIK MEHMONXONALAR FAOLIYATINING SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA HORIJYIY TAJRIBANI QO'LLANILISHI	379
Abidova Dilfuza Igamberdievna	
ЦИФРОВИЗАЦИЯ В ТУРИЗМЕ КАК ФАКТОР ТРАНСФОРМАЦИИ СПРОСА И ПРЕДЛОЖЕНИЯ.....	382
Абидова Дилфуза Игамбердиевна	
YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA TIJORAT BANKLARINING RAQOBATBARDOSHLIGINI BAHOLASH	385
M. M. Abdurahmanova	
ERKIN IQTISODIY ZONA ISHTIROKCHILARIGA BERILGAN SOLIQ IMTIYOZLARI	389
Davlayev G'olib Ashurovich	
KIMYO SANOATI KORXONALARIDA YASHIL TRANSFORMATSIYA VA RAQOBATBARDOSHLIKNI OSHIRISHNING ILMIY-AMALIY JIHATLARI	392
Xaydarova Kamola Axinjanovna	
ERKIN IQTISODIY ZONALARDA FAOLIYAT YURITUVCHI TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI ZAMONAVIY INFRAUZILMA BILAN TA'MINLASHNING HUQUQIY VA IQTISODIY MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	395
Davlayev G'olib Ashurovich	
O'ZBEKISTONDA QURILISH SOHASINI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI VA INSTITUTIONAL ISLOHOTLAR	398
Asadova Maftuna Sa'dullayevna	
YASHIL IQTISODIYOTNI MOLIVALASHTIRISH ORQALI IQTISODIYOT SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	401
Xolikov S.X.	
YASHIL IQTISODIYOTNI MOLIVALASHTIRISH ORQALI IQTISODIYOT SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	404
S.X. Xolikov	
DAROMADLAR VA XARAJATLARNI BOSHQARISH KONSEPSIYALARI VA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR.....	408
Aymuxammedova Amina Kakajanovna	
QISHLOQ XO'JALIGI AGROTEKNOLOGIYALARINI MOLIVALASHTIRISH AMALIYOTINI TAKOMILLASHTIRISH	411
Jolibekov Vladimir Baxtiyarovich	
TOWARDS A GREEN ECONOMY IN UZBEKISTAN: REGIONAL DEVELOPMENT AND ENVIRONMENTAL CHALLENGES	413

Khakimdjanova Surayyo Khabibullayevna TOWARD RESPONSIBLE HYDROCARBON DEVELOPMENT: SUSTAINABILITY AND ENVIRONMENTAL ACCOUNTABILITY.....	417
Kudratkhodjaeva Ziyoda Kamol kizi MINTAQAVIY IQTISODIY XAVFSIZLIKNI TA'MINLASHNING INSTITUTSIONAL MEXANIZMLARI	420
Islamov Anvar Ashirqulovich O'ZBEKISTON SANOAT TARMOG'INING HOZIRGI HOLATI VA IQTISODIY KO'RSATKICHLARI DINAMIKASI.....	423
Ne'matov Shoxruxbek Ma'murjon o'g'li TIJORAT BANKLARINING ONLAYN XIZMATLARI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING XALQARO TAJRIBASI	427
Jumaniyozova M. Y. HAVO TRANSPORTIDA YUK TASHISH BOZORIDA KICHIK TADBIRKORLIKNING TASHKILIY-HUQUQIY SHAKLLARI: GSA/ GSSA AGENTLIK HAMDA EKSPEDITORLIK MODELLARI TAHLILI.....	430
Anvarova Dilfuza Abdusattor qizi RAQAMLI PLATFORMALAR VA IJTIMOY MEDIA TARMOQLARINING TURIZM SOHASIDA ISTE'MOLCHI XATTIHARAKATLARIGA TA'SIR MEXANIZMLARI	435
Jumayev Bobomurod Nurmaxmat o'g'li O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA ELEKTRON XIZMATLARNING ISTIQBOLLARI VA TAHLILI	438
Otaboyev Nodirbek Oybek o'g'li QURILISH MATERIALLARI SANOATI KORXONALARIDA EKOLOGIK AKTIVLAR VA INVESTITSİYALAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH	441
Mirzaev Komiljon Abdullajonovich BIOLOGIK AKTIVLARNI HAQQONIY QIYMATDA BAHOLASHNING KO'P OMILLI MODELI VA ULARNI BUXGALTERIYA HISOBIDA AKS ETTIRISH MASALALARI	444
Axmetova S. S. YASHIRIN IQTISODIYOTNING VUJUDGA KELISH OMILLARI VA SABABLARINING NAZARIY ASOSLARI.....	448
Raxmonov Azizjon Sadullayevich BOJXONA IMTIYOZLARI SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING USLUBIY YONDASHUVLARIVA XALQARO TAJRIBASI.....	455
Latipov Jahongir Shavkatovich QURILISH SANOATI KORXONALARIDA IQTISODIY SAMARADORLIK KO'RSATKICHLARINING TARKIBI VA ULARGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR TAHLILI	459
Asadova Maftuna Sa'dullayevna MARKAZIY OSIYO MAMLUKATLARI IQTISODIY TIZIMLARIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYANING DINAMIKASI VA USTUVOR YO'NALISHLARI	463
Karimov Odiljon Boqiyevich SOLIQ NAZORATINI TRANSFORMATSIYA QILISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI.....	466
Donaboyev Dostonbek Xusan o'g'li QURILISH MATERIALLARI SANOATI KORXONALARIDA BOSHQARUV TIZIMINI MODERNIZATSIYA QILISHNING STRATEGIK TENDENSIYALARI	468
Kutbitdinova Moxigul Inoyatovna TIJORAT BANKLARIDA DEPOZIT SIYOSATINI SHAKLLANTIRISHNING KONSEPTUAL YONDASHUVLARI	471
Abduganiyev Shoxruxbek Shavkatbek o'g'li RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA XUSUSIY TIBBIYOT TASHKILOTLARIDA XARAJATLAR BUXGALTERIYA HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH VA IQTISODIY XAVFSIZLIKNI TA'MINLASH	476
Primkulova Zilola Abrorovna RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA TIBBIY XIZMATLAR XARAJATLARINING BUXGALTERIYA HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH VA IQTISODIY XAVFSIZLIKNI MUSTAHKAMLASH.....	480
Shamsikulova Moxina bonu Furkatovna MIGRATSIYA JARAYONLARINI BOSHQARISHNING TASHKILIY-IQTISODIY	

MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH	483
Yoqubjon Toxirov	
FORSAYT TEXNOLOGIYASI ORQALI TA'LIM MUASSASASI RAHBAR XODIMLARINING MA'NAVIY QIYOFASINI SHAKLLANTIRISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	487
Nuriyeva Umida Buribayevna	
PROJECT-BASED ORGANIZATIONS UCHUN KOMPETENSIYAGA ASOSLANGAN KADRLAR SIYOSATINI TAKOMILLASHTIRISH	491
Qarshiboyev Jasur Fazliddin o'g'li	
SUG'URTA SHARTNOMASINING HAYOTIY SIKLI BO'YICHA XARAJATLARNI GURUHLASH MASALALARI	494
Murodov Habibullo Qodir o'g'li	
TIJORAT BANKLARI RESURSLARI TARKIBIDA AHOLI OMONATLARI ULUSHINI OSHIRISH ISTIQBOLLARI	498
Melikov Otabek Maxmadaminovich	
“MUVAFFAQIYATLI HARAKATLAR” (SUCCESSFUL EFFORTS) USULI ASOSIDA GEOLOGIYAQIDIRUV XARAJATLARINI KAPITALLASHTIRISH MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH	500
Rizayev Nurbek Qodirovich	
Izbasarov Bahodir Ergashevich	
BIZNESDA RISKLARNI BOSHQARISHNING NAZARIY ASOSLARI	504
Abdukarimova Muslima Abduaziz qizi	
AHOLINI IJTIMOIIY HIMOYA QILISH IJTIMOIIY INSTITUTINING MOHIYATI, ROLI VA AHAMIYATI	507
Abdullayeva Sayyora Aleksandrovnna	
MAXSUS IQTISODIY VA SANOAT ZONALARIDA KO'P TARMOQLI KORXONALAR FAOLIYATINI BOSHQARISHDA ILG'OR XORIJIY TAJRIBALAR VA MODELLARDAN FOYDALANISH	510
Xusanova Malohat Mingnorovna	
XIZMATLAR SOHASIDA INNOVATSION FAOLIYATNING NAZARIY MODELI VA ILMIY YONDASHUVLARI	513
Abikayumov Bekzod Turdiniyozovich	
TEMIR YO'L TRANSPORTIDA BOJXONA NAZORATI VA RASMIYLASHTIRUVINI RAQAMLASHTIRISH: ERISHILGAN NATIJALAR, STATISTIK TAHLIL VA USTUVOR YO'NALISHLAR	517
Berdiyev Abbas	
THE RELATIONSHIP BETWEEN HUMAN RESOURCE MANAGEMENT PRACTICES AND ACADEMIC STAFF WORK EFFICIENCY	522
Sultonboyeva Munira Bahodirovna	
Sultanova Kamila Muktorali kizi	
FEATURES OF INVESTMENT BEHAVIOUR IN THE CONTEXT OF FINTECH DEVELOPMENT	527
Karimova Nurjakhon Olim kizi	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA JARAYONIDA TADBIRKORLIK FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA INNOVATSIYALARNING ROLI	532
Amirov Otabek Xudoyberdi o'g'li	
TEMIR YO'L TRANSPORTINING SAMARALI RIVOJLANISHINI TA'MINLASH BO'YICHA XORIJIY TAJRIBA	535
Mannonov Shoxruhmira Abdurashid o'g'li	
AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARI SOHASI MOLIYAVIY NATIJALAR AUDITIDA RAQAMLI VOSITALAR VA IQTISODIY-MATEMATIK MODELLASHTIRISH	539
Bekchanov Faxriddin Atabekovich	
МОДЕРНИЗАЦИЯ СИСТЕМЫ ФИНАНСИРОВАНИЯ ЭКСПОРТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СУБЪЕКТОВ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА	543
Karamatdinova Aysuile Paraxatovna	
MINTAQALARDA GENERATIV SUN'IY INTELLEKT INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY MEXANIZMLARI	546
Saidov Jaloladdin Allaberganovich	

KICHIK BIZNES SUBYEKTLARIDA INTERNETMARKETING TEKNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNI TAKOMILLASHTIRISH	550
Pirmatov Oybek Shovkat o'g'li	
KORXONALARNING INVESTITSION LOYIHALARNI MOLIALASHTIRISH MEKANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH	554
Almanov Xurshid Ismoilovich	
SANOAT KORXONALARI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNI EKONOMETRIK MODELASHTIRISH	557
Choriyev Tolib A'zamovich	
ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВЫХ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПЛАТФОРМ НА ПОВЕДЕНЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ИНВЕСТИТОРОВ ФОНДОВОГО РЫНКА	563
Каримова Нуржахон Олим кизи	
HUDUDLARNING INVESTITSION JOZIBADORLIGINI OSHIRISH ORQALI MINTAQAVIY RIVOJLANISHNI QO'LLABQUVVATLASHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEKANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH.....	568
Ismoilov Azizbek Rustamjon o'g'li	
YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA O'ZBEKISTON SANOATINI BARQAROR RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY MEKANIZMLARI.....	572
Isqova Aziza Alisher qizi	
O'ZBEKISTONDA TIBBIY TA'LIMNI RAQAMLASHTIRISHDA INSON KAPITALINI RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI	576
Nazarov Baxrom Mustafayevich	
YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA O'ZBEKISTON SANOATINI BARQAROR RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY MEKANIZMLARI.....	579
Isqova Aziza Alisher qizi	
KAPITAL BOZORI ORQALI TIJORAT BANKLARI RESURS BAZASINI KENGAYTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	582
Otabek Oltiboyev	
EKSPORT FAOLIYATIDA VALYUTA NAZORATINI TAKOMILLASHTIRISH: KONSIGNATSIYA, DEBITOR QARZDORLIK VA RAQAMLASHTIRISH	585
Israilov Avazbek Rustam o'g'li	
НОВЫЙ ЭТАП ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН: ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ РЕФОРМЫ И ТРАНСФОРМАЦИЯ РЫНКА КАПИТАЛА.....	589
Камола Назарова	
XALQARO UNIVERSITET MENEJMENTIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA VA MA'LUMOTLARGA ASOSLANGAN BOSHQARUV.....	593
Tursunmuratov Sherzod Turdimuratovich	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA TO'QIMACHILIK SANOATIDA RESURLARDAN SAMARALI FOYDALANISH VA IQTISODIY RISKLARNI BOSHQARISH.....	595
Nurullayeva Mexribon Muratovna	
OLIV TA'LIM TASHKILOTLARINING MILLIY VA XALQARO REYTING INDIKATORLARI MUVOFIQLIGI: BOSHQARUV TAHLILI.....	598
Mamajonova Muxlisaxon Muzaffar qizi	
ФИНАНСОВАЯ ПРОЗРАЧНОСТЬ ТЕКСТИЛЬНОГО ПРЕДПРИЯТИЯ КАК УСЛОВИЕ ДОСТУПА К БАНКОВСКОМУ КРЕДИТОВАНИЮ.....	603
Дадабоева Муштари Хамидиллаевна	
O'ZBEKISTONDA AYOLLAR TADBIRKORLIGINI RIVOJLANTIRISH: MAVJUD HOLAT, MUAMMOLAR VA TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI.....	606
Saidakbarova Ziyoda Doniyor qizi	
TOMORQA XO'JALIGI FAOLIYATIDAN KELADIGAN DAROMADLARNI IQTISODIY PROGNOZLASH.....	611
Ulugbek Nurullaev	
AGROKLASTERLARNING YER RESURLARI VA ULARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI.....	617
Berdiyev Abdumalik Hakimovich	
QISHLOQ XO'JALIGIDA RESURS SALOHİYATINI SHAKLLANTIRISH VA UNDAN OPTIMAL FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING ILG'OR XORIJIY TAJRIBALARI.....	622

Shixiyev Raxim Muxammedovich

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA ASALARICHILIK TARMOG’INI BARQAROR
RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION YO’NALISHLARI..... 627

Farmanov Jonibek Ziyadullaevich

ОСОБЕННОСТИ ВНЕДРЕНИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И ИННОВАЦИЙ В
КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ УЗБЕКИСТАНА..... 631

Шомуродов Равшан Турсункулович

Йўлдошходжаев Сарвар Бахромхожаевич

MINTAQAVIY INTEGRATSIYA JARAYONLARI: YEVROOSIYO IQTISODIY ITTIFOQI
(YEOII) IQTISODIY BARQARORLIGI VA O’ZBEKISTON TASHQI IQTISODIY
MANFAATLARI MUTANOSIBLIGI..... 635

Arzikulov Muhammad Ali

Toshpulatova Laylo

INVESTITSION FAOLLIKNI OSHIRISHDA MOLIYA-KREDIT
DASTAKLARI VA VOSITALARINING O’RNI 639

I. Madaminov

YER BOZORI INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISH
MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH 643

Ubaydov Mirshod Ismailovich

RAQAMLI INFRATUZILMADA SUN’IY INTELLEKT ASOSIDA KONTENT TAQSIMLASH
TIZIMLARINI BOSHQARISHNING IQTISODIY MEXANIZMLARI 647

Xujamatova Shaxlo Abdusalom qizi

HUDUDLARNING INVESTITSIONINNOVATSION RIVOJLANISH DARAJASINI
KO’P O’LCHOVLI TAKSONOMIK BAHOLASH USLUBIYOTI 652

Xatamova Manzura Ochildiyevna

SOLIQ NIZOLARINI HAL ETISHDA MUQOBIL NIZOLARNI BARTARAF
ETISH USULLARINING IQTISODIY AHAMIYATI..... 659

Solihova Xumora Xasan qizi

AHOLI DAROMADLARINING IQTISODIY MAZMUNIGA BO’LGAN QARASHLAR EVOLYUTSIYASI..... 663

Abidova Shahnoza Abduvaliyevna

QISHLOQ XO’JALIGIGA JALB QILINAYOTGAN INVESTITSİYALARNI KOBBI-DUGLAS
MODELI ORQALI TAHLIL QILISHDA COCHRANE-ORCUTT PROTSEDURASINI QO’LLASH..... 667

Badalov Jamshid Jamolovich

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA KORXONALAR ELEKTRON SAVDOSINI
BOSHQARISHDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH
SAMARADORLIGINI OSHIRISH 672

Tuychiyev Shavkatjon Shokirali o’g’li

MOLIYAVIY BARQARORLIK VA FUNKSIONAL SAMARADORLIK UZILISHI 676

Kurambayev Alisher Saburbayevich

TEMIR YO’L TRANSPORTIDA “UNBUNDLING” SHAROITIDA INFRASTRUKTURADAN
FOYDALANISH TARIFLARINI SHAKLLANTIRISHNING IQTISODIYMETODOLOGIK
VA NAZARIY ASOSLARI 679

Samandarov Doniyorbek Odilbekovich

Rizakulov Sherzod Shermuratovich

TEMIR YO'L TRANSPORTIDA "UNBUNDLING" SHAROITIDA INFRASTRUKTURADAN FOYDALANISH TARIFLARINI SHAKLLANTIRISHNING IQTISODIY- METODOLOGIK VA NAZARIY ASOSLARI

Samandarov Doniyorbek Odilbekovich

"Temiryo'linfratuzilma" aksiyadorlik jamiyati Personalni tayyorlash muassasasi
Kadrlar malakasini oshirish va qayta tayyorlash o'quv markazi boshlig'i
E-mail: doniyorbek7977@mail.ru

Rizakulov Sherzod Shermuratovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
"Moliya va raqamli iqtisodiyot" kafedrası dotsenti
E-mail: sherzod_piter@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada temir yo'l transporti sohasida amalga oshirilayotgan tarkibiy islohotlar, xususan, infratuzilma operatori va tashuvchilar faoliyatini institutsional ajratish sharoitida temir yo'l infratuzilmasidan foydalanlik uchun to'lovlarni shakllantirish va tartibga solishning muhim iqtisodiy-metodologik asoslari tahlil qilingan. Maqolada matematik formulalar o'rniga iqtisodiy mexanizmlarning mantiqiy va institutsional tahliliga urg'u berilgan. Jumladan, marginal xarajatlarga asoslangan baholash, to'liq taqsimlangan xarajatlar modeli va Ramsey-Boiteux baholash tamoyillarining iqtisodiy mohiyati yoritilgan. "O'zbekiston temir yo'llari" AJ tarkibida infratuzilma faoliyati daromadlari va xarajatlarning shaffofligini ta'minlash, kross-subsidiyalashni bosqichma-bosqich qisqartirish hamda raqobat muhitini rivojlantirishga qaratilgan amaliy va ilmiy-metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: temir yo'l transporti, unbundling, infratuzilma tarifi, infratuzilmadan foydalanish to'lovlari, marginal xarajatlar, Ramsey-Boiteux tarifi, kapital xarajatlar, operatsion xarajatlar, bozor raqobati, davlat tomonidan tartibga solish.

Abstract. This article analyzes the key economic and methodological foundations for setting and regulating railway infrastructure access charges in the context of structural reforms in the railway sector, particularly the institutional separation of infrastructure management and transport operations. The study emphasizes the logical and institutional analysis of economic mechanisms rather than mathematical formulations. In particular, it examines the economic rationale of marginal-cost pricing, the fully distributed cost model, and the Ramsey-Boiteux pricing principle. Practical and methodological recommendations are proposed to enhance the transparency of infrastructure revenues and costs within JSC "Uzbekistan Railways", gradually reduce cross-subsidization, and promote a competitive environment.

Keywords: railway transport, unbundling, infrastructure tariff, track access charges, marginal costs, Ramsey-Boiteux pricing, capital expenditures, operating expenditures, market competition, state regulation.

Аннотация. В статье анализируются основные экономико-методологические основы формирования и регулирования платы за пользование железнодорожной инфраструктурой в условиях структурных реформ железнодорожного транспорта, в частности институционального разделения деятельности оператора инфраструктуры и перевозчиков. Основное внимание уделено логическому и институциональному анализу экономических механизмов, а не математическим формулам. Рассмотрена экономическая сущность ценообразования на основе предельных издержек, модели полного распределения затрат и принципа ценообразования Рамсея–Буато. Предложены практические и научно-методические рекомендации, направленные на повышение прозрачности доходов и расходов инфраструктурной деятельности в структуре АО «Узбекистон темир йуллари», поэтапное сокращение перекрёстного субсидирования и развитие конкурентной среды.

Ключевые слова: железнодорожный транспорт, unbundling, инфраструктурный тариф, плата за доступ к инфраструктуре, предельные издержки, ценообразование Рамсея–Буато, капитальные затраты, операционные расходы, рыночная конкуренция, государственное регулирование.

KIRISH

Zamonaviy global va mintaqaviy iqtisodiyot sharoitida temir yo‘l transporti milliy logistika tizimining, tashqi savdo koridorlarining hamda vertikal integratsiyalashgan sanoat ta‘minot zanjirlarining muhim tarkibiy qismi va strategik elementi hisoblanadi. Shu bilan birga, ushbu tarmoq o‘zining kapital sig‘imi o‘ta yuqoriligi, uzoq muddatli va sekin qoplanish davriga egaligi, yuqori darajadagi fiksatsiyalangan doimiy xarajatlar bazasi hamda tabiiy monopolistik xususiyatlari bilan boshqa transport turlaridan (avtomobil, aviatsiya, daryo transporti) tubdan farq qiladi. Dunyo mamlakatlari tajribasida temir yo‘l transporti tarmog‘ining operatsion va investitsion samaradorligini oshirish, davlat budjetiga tushadigan doimiy moliyaviy yukni va dotatsiya hajmini kamaytirish hamda sohaga xususiy kapitalni va innovatsion texnologiyalarni jalb qilish maqsadida bozor munosabatlariga o‘tish, liberallashtirish va bozor institutlarini joriy etish jarayonlari faol amalga oshirilmoqda.

Jumladan, Yevropa Ittifoqining bir qator temir yo‘l direktivalari va Osiyo mamlakatlarining (Yaponiya, Janubiy Koreya, Qozog‘iston) islohotlar tajribasi tabiiy monopoliya obyekti hisoblangan temir yo‘l infratuzilmasini (rel’shpala panjarasi, stansiyalar, elektr ta‘minoti, signalizatsiya va aloqa tizimlari) operativ tashuvchilik (lokomotiv tortish kuchi, vagon operatorligi, poyezd shakllantirish va yo‘lovchi tashish) faoliyatidan tashkiliy, institutsional, yuridik hamda moliyaviy jihatdan ajratishni “unbundling” talab etmoqda. O‘zbekiston Respublikasida ham 2023–2026-yillarga mo‘ljallangan temir yo‘l transporti sohasini tubdan isloh qilish bo‘yicha qabul qilingan Prezident qarorlari, xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 10-oktabrdagi PQ-329-son “O‘zbekiston Respublikasi temir yo‘l transporti sohasini tubdan isloh qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori [1] va tegishli davlat dasturlariga muvofiq, “O‘zbekiston temir yo‘llari” AJni transformatsiya qilish, tarmoqda vertikal va gorizontal restrukturizatsiyani o‘tkazish, infratuzilma hamda tashuvchilik faoliyatlarini alohida moliyaviy va tashkiliy subyektlarga ajratish jarayoni amalga oshirilmoqda.

Temir yo‘l infratuzilmasi va tashuvlar faoliyati ajratilgan yangi institutsional sharoitda muhim iqtisodiy masalalardan biri — mustaqil xususiy va davlat tashuvchilari (vagon va lokomotiv operatorlari) uchun monopol infratuzilmadan foydalanganlik uchun to‘lov stavkalarini adolatli, shaffof va iqtisodiy jihatdan asoslangan holda belgilashdir. Bu masala o‘zaro muvofiqlashtirilishi lozim bo‘lgan va doimiy iqtisodiy muvozanatni talab etuvchi ikkita strategik maqsadni kelishtirishni taqozo etadi. Bir tomondan, infratuzilma operatorining mulkiy va foydalanish xarajatlari to‘liq qoplanishi, amortizatsiya ajratmalarining shakllanishi hamda tarmoqni modernizatsiya qilish va kengaytirish uchun zarur bo‘lgan kapital mablag‘larni shakllantirish zarur. Ikkinchi tomondan esa, o‘rnatilgan tarif darajasi xususiy operatorlarning bozorga kirishiga sun‘iy to‘siq bo‘lmashligi, ularning moliyaviy rentabelligini ta‘minlashi va pirovardida yuk jo‘natuvchilar hamda yo‘lovchilar uchun tarmoq narxlarining asossiz oshib ketishiga olib kelmasligi lozim.

Xalqaro amaliyot va iqtisodiy adabiyotlarda temir yo‘l infratuzilmasidan foydalanganlik uchun tariflarni shakllantirish bo‘yicha uchta asosiy nazariy va metodologik yondashuv ajratib ko‘rsatiladi. Ularning har biri o‘ziga xos iqtisodiy mantiqqa, afzalliklarga, chegaralarga va xavf-xatarlarga ega.

Birinchi yondashuv — qisqa muddatli marjinal xarajatlarga asoslangan baholash (SRMC) konsepsiyasidir. Bu yondashuv Yevropa Ittifoqining negiz direktivalarida asosiy iqtisodiy va regulatorlik tamoyili sifatida qabul qilingan. Bu yondashuvga ko‘ra, tashuvchiga qo‘yiladigan tarif faqatgina qo‘shimcha bir poyezdni yoki yuk tarkibini infratuzilma tarmog‘idan o‘tkazish natijasida bevosita paydo bo‘ladigan differensial xarajatlarni o‘z ichiga oladi. Bunga infratuzilmaning mexanik, tribologik eskirishi, harakat uchun sarflanadigan elektr energiyasi va yoqilg‘i, dispetcherlik boshqaruvining bevosita operatsion xarajatlari hamda atrof-muhitga yetkaziladigan cheklangan zarar kiradi. Bu usul mavjud temir yo‘l tarmog‘i quvvatlaridan maksimal darajada foydalanish va bozorga yangi xususiy operatorlarning kirib kelishini rag‘batlantirish, ya‘ni mikroiqtisodiy resurslar taqsimoti samaradorligi nuqtai nazaridan samarali yondashuvlardan biri hisoblanadi. Biroq uning jiddiy iqtisodiy kamchiligi shundaki, SRMC infratuzilmaning doimiy xarajatlarini, kapital qo‘yilmalarni, qarz majburiyatlariga xizmat ko‘rsatishni va amortizatsiyani qoplaymaydi. Natijada infratuzilma operatori doimiy moliyaviy yetishmovchilik yuzaga kelib, davlat budjeti tomonidan muntazam va katta hajmda subsidiyalanishni talab etadi, bu esa davlat budjetiga qo‘shimcha moliyaviy yukni oshirishi mumkin.

Ikkinchi yondashuv — to‘liq taqsimlangan xarajatlar modeli (FDC) hisoblanadi. Bu usulda infratuzilma operatorining barcha operatsion xarajatlari (OPEX), doimiy ma‘muriy xarajatlari, kapital xarajatlari (CAPEX), amortizatsiya hamda moliyaviy majburiyatlari yagona xarajatlar bazasiga yig‘iladi va muayyan taqsimlash ko‘rsatkichlari (masalan, brutto-tonna-kilometr, poyezd-kilometr, o‘tkazilgan poyezdlar soni) bo‘yicha tashuvchilar o‘rtasida to‘liq bo‘linadi. Bu model infratuzilma operatorining to‘liq moliyaviy muvozanatligini, o‘zini-o‘zi moliyalashtirish tizimiga o‘tishini va bankrotlik xavfining oldini olishni to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta‘minlaydi. Lekin iqtisodiy nuqtai nazardan bu usul nosamarador bo‘lishi mumkin. Chunki u past rentabelli, kam qatnovli, chekka hududiy yoki ijtimoiy ahamiyatga ega yo‘nalishlarda tariflarning sezilarli oshishiga olib keladi. Natijada ushbu yo‘nalishlarda tashuvlar hajmi kamayishi va transport tarmog‘ining umumiy iqtisodiy jozibadorligi pasayishi mumkin.

Uchinchi yondashuv — Ramsey-Boiteux baholash tamoyilidir (Ramsey-Boiteux Pricing / Mark-up Model). Bu konsepsiya iqtisodiy nazariyada tabiiy monopoliyalarni tartibga solish hamda marjinal xarajatlardan ortiqcha bo'lgan fiksatsiyalangan doimiy xarajatlarni qoplash uchun ishlatiladigan eng optimal va iqtisodiy jihatdan asoslangan usullardan biridir. Bunda bazaviy tarif marjinal xarajatga asoslanadi, ammo tarmoqning doimiy xarajatlarni qoplash uchun unga qo'shimcha marja qo'shiladi. Qo'shimcha marja miqdori muayyan yuk turi yoki tashuv segmentining tarif darajasiga nisbatan talab elastikligiga teskari proporsional ravishda belgilanadi. Ya'ni, narx o'zgarishiga sezuvchanligi past bo'lgan va muqobil transport imkoniyatlari cheklangan yuk turlari (masalan, yirik kon-metallurgiya mahsulotlari, ko'mir, ruda, mineral o'g'itlar) uchun nisbatan yuqoriroq marja qo'llanishi mumkin. Aksincha, talab elastikligi yuqori bo'lgan hamda avtomobil transporti bilan faol raqobat mavjud bo'lgan tez buziluvchi, qishloq xo'jaligi va konteyner yuklari uchun nisbatan pastroq marja belgilash maqsadga muvofiq. Mazkur yondashuv tarif siyosatini yuk segmentlarining iqtisodiy xususiyatlariga moslashtirish, tarmoq daromadlari barqarorligini ta'minlash va moliyaviy muvozanatni saqlashga xizmat qiladi.

1-jadval

Temir yo'l infratuzilmasidan foydalanish tariflarini shakllantirish metodologiyalarining qiyosiy tavsifi¹

Metodologiya	Asosiy iqtisodiy konsepsiyasi	Afzalliklari va imkoniyatlari	Kamchiliklari va xavf-xatarlari
SRMC	Bevosita poyezd o'tishi tufayli yuzaga keladigan eskirish va xarajatlarni qoplash	Tarmoq imkoniyatlaridan maksimal foydalanish, bozorga kirish osonligi, erkin raqobat	Infratuzilma operatori doimiy defitsitda qoladi, davlat subsidiyasiga qaramlik yuzaga keladi
FDC	Barcha OPEX va CAPEX xarajatlarni tashuvchilar o'rtasida taqsimlash	Xarajatlarni 100 foiz qoplanadi, infratuzilmaning prudensial moliyaviy barqarorligi	Iqtisodiy nosamaradorlik, ba'zi segmentlar uchun tarif haddan tashqari baland bo'lib ketadi
Ramsey Pricing / Mark-up	Bazaviy marjinal xarajatga yukning talab elastikligiga qarab marja qo'shish	Moliyaviy muvozanat va bozor kon'yunkturasiga yuqori moslashuvchanlik	Elastiklikni aniq hisoblash murakkabligi, narx diskriminatsiyasi xavfi yuzaga kelishi

Metodologik modellarni taqqoslab tahlil qilganda, har bir modelning tarmoq iqtisodiyotiga ta'siri turlicha ekanligini ko'rish mumkin. Qisqa muddatli marjinal xarajatlar modeli SRMC bevosita poyezd o'tishi tufayli yuzaga keladigan eskirishni qoplashga yo'naltirilgan bo'lib, tarmoqdan maksimal foydalanish hamda bozorga kirishni osonlashtirsa-da, operatorning doimiy defitsitda qolishiga va davlat subsidiyasiga qaram bo'lib qolishiga olib keladi. To'liq taqsimlangan xarajatlar modeli FDC barcha operatsion va kapital xarajatlarni teng bo'lish orqali 100 foizlik xarajatlarni qoplanishini hamda infratuzilmaning prudensial barqarorligini ta'minlaydi, biroq iqtisodiy nosamaradorlikni keltirib chiqarib, ayrim segmentlarda tariflarning oshib ketishiga sabab bo'ladi. Ramsey-Boiteux tamoyili esa bazaviy marjinal xarajatga talab elastikligidan kelib chiqib marja qo'shish orqali moliyaviy muvozanat va bozor kon'yunkturasiga yuqori moslashuvchanlikni ta'minlaydi, ammo elastiklik ko'rsatkichlarini aniq hisoblashning murakkabligi va narx diskriminatsiyasi xavfini yuzaga keltirishi bilan ajralib turadi.

O'zbekiston sharoitida temir yo'l transportining moliyaviy barqarorligini va raqobat muhitini bir vaqtning o'zida ta'minlash uchun ko'p komponentli tarif tuzilmasini qo'llash eng maqbul iqtisodiy yechim hisoblanadi. Bunda umumiy infratuzilma to'lovi yagona bir xil raqamdan iborat bo'lmasdan, bir nechta maqsadli va texnik-iqtisodiy stavkalarining yig'indisi sifatida shakllanadi.

Birinchidan, o'zgaruvchan operatsion komponent joriy etiladi. Bu komponent asosan rels-shpala panjarasi, sun'iy inshootlar, ko'priklar va elektr ta'minoti tarmog'ining bevosita mexanik va fizik eskirishini aks ettiradi. Ushbu komponentning hajmi tashilayotgan yukning brutto vazni va bosib o'tilgan masofasiga to'g'ridan-to'g'ri proporsional ravishda hisoblanadi. Yo'lining bevosita eskirishini aniqlashda harakatlanuvchi tarkibning o'q og'irligi va harakat tezligi ko'rsatkichlari alohida hisobga olinadi. Xalqaro xavfsizlik va tribologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'q og'irligining standart normalardan oshishi yo'lining fizik eskirishini chiziqli emas, balki darajali ravishda oshiradi. Shu sababli, tarif tarkibida o'q og'irligi yuqori bo'lgan vagonlar va og'ir lokomotivlar uchun oshiruvchi tuzatish koeffitsiyenti qo'llanishi shart.

Ikkinchidan, fiksatsiyalangan va sig'imni band qilish komponenti shakllantiriladi. Bu komponent infratuzilmaning o'tkazish qobiliyati va yo'l quvvatini egallash uchun bazaviy to'lov sifatida shakllanib, u poyezd-kilometr hamda poyezd-soat ko'rsatkichlariga bog'lanadi. Har bir poyezd grafigida muayyan vaqt va

¹ Manba: Mualliflar ishlanmasi [3–5].

yo'l sig'imini band qiladi. Bu to'lov infratuzilma operatorining doimiy operatsion, ma'muriy va tarmoqni saqlab turish xarajatlarini qoplashga xizmat qiladi.

Uchinchidan, dispatcherlik va infratuzilmaviy xizmatlar komponenti ajratiladi. Poyezdlar harakatini real vaqt rejimida operativ boshqarish, dispatcherlik nazorati, signalizatsiya, aloqa, markazlashtirilgan blokirovka va xavfsizlik tizimlaridan foydalanganlik uchun alohida shaffof stavka hisoblanadi.

To'rtinchidan, ekologik va xavfsizlik bo'yicha tuzatish koeffitsiyentlari kiritiladi. Zamonaviy tarif siyosatida tabiatga salbiy ta'sirni kamaytirish, shovqin darajasini pasaytirish hamda harakat xavfsizligini rag'batlantirish mexanizmi keng qo'llanilmoqda. Masalan, shovqin darajasi past bo'lgan, eskirishdan himoyalangan diskli tormoz tizimlariga ega bo'lgan yoki energotejamkor lokomotiv va vagonlardan foydalanuvchi operatorlar uchun infratuzilma tarifidan chegirmalar beriladi, eskirgan hamda infratuzilmaga ziyon yetkazuvchi tarkiblar uchun esa ustamalar joriy etiladi.

O'zbekiston Respublikasi temir yo'l transporti sohasida PQ-329-sonli qaror doirasida amalga oshirilayotgan restrukturizatsiya jarayoni tarmoqning moliyaviy va institutsional tuzilmasini tubdan isloh qilishni nazarda tutadi. Sohada "Infratuzilma" va "Tashuvlar" bloklarining alohida ajratilishi bir qator dolzarb iqtisodiy vazifalarni kun tartibiga qo'yimoqda.

Bu borada kross-subsidiyalash amaliyotini bosqichma-bosqich qisqartirish ustuvor vazifa hisoblanadi. Ichki bozorda uzoq yillar davomida amalda bo'lgan tizimda yuk tashish faoliyatidan olinadigan daromadlarning bir qismi mahalliy va shaharlararo yo'lovchi tashishdagi xarajatlarni qoplashga yo'naltirilgan kross-subsidiyalash mexanizmi amal qilgan. Unbundling sharoitida bunday amaliyot mustaqil xususiy va davlat tashuvchilari o'rtasida teng va adolatli raqobat sharoitiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli, yo'lovchi tashish sohasidagi ijtimoiy vazifalarni va yuzaga keladigan zararlarni bevosita davlat budjeti yoki hududiy budjetlardan shaffof kompensatsiya qilish tizimiga to'liq o'tish zarur.

Shuningdek, doimiy aktivlar va CAPEX hisobini aniq yuritish talab etiladi. Temir yo'l infratuzilmasi juda katta kapital sig'imiga va uzoq amortizatsiya muddatiga ega. Infratuzilma operatorining amortizatsiya ajratmalari va tarmoqni kengaytirish uchun olingan xalqaro hamda mahalliy qarz majburiyatlariga xizmat ko'rsatish xarajatlari tarif tarkibida aniq o'z ifodasini topishi shart.

Buning ustiga, diskriminatsiyasiz foydalanish va shaffoflikni ta'minlash alohida ahamiyatga ega. Infratuzilma operatori tabiiy monopoliya organi sifatida o'zining tarkibiy operatorlariga va mustaqil xususiy tashuvchilarga bir xil, shaffof va diskriminatsiyasiz tarif metodologiyasini qo'llashi lozim. Bu jarayonda axborot shaffofligi va xarajatlarni alohida yuritish asosiy shart hisoblanadi. Infratuzilma tarifi shunday muvozanatlashgan darajada o'rnatilishi kerakki, u bir vaqtning o'zida infratuzilma operatorining EBITDA va operativ moliyaviy barqarorligini ta'minlashi, shu bilan birga bozorga yangi kirib kelayotgan xususiy operatorlar uchun biznes marjasini jozibador saqlab qolishi zarur.

Tarif shakllanishidagi xarajatlar manbalarini aniqlashtirish va amaliy modelashtirish maqsadida infratuzilma operatorining yillik xarajatlar strukturasini alohida funksional bloklarga bo'lib tahlil qilish tavsiya etiladi.

Aktivlardan foydalanish jarayonida yo'l xo'jaligini joriy saqlash va mukammal ta'mirlash xarajatlari umumiy infratuzilma xarajatlarning taxminan 35 foizini tashkil etadi. Ushbu xarajatlar tarif tarkibida o'zgaruvchan tarif komponenti sifatida aks etadi va ularni taqsimlash brutto-tonna-kilometr, harakatlanuvchi tarkibning o'q og'irligi hamda harakat tezligi ko'rsatkichlariga tayanadi. Signalizatsiya, aloqa, markazlashtirish va elektr ta'minoti tizimlarini saqlash hamda ularga xizmat ko'rsatish xarajatlari umumiy xarajatlar hajmining 20 foiz atrofidagi qismini egallaydi. Tarif tuzilmasida bu xarajatlar fiksatsiyalangan operativ tarif shaklida o'rin oladi va poyezd-kilometr hamda infratuzilmadan foydalanish vaqti asosida tashuvchilar o'rtasida taqsimlanadi.

Infratuzilmani modernizatsiya qilish, o'tkazish qobiliyatini oshirish, yangi tarmoqlarni qurish, amortizatsiya ajratmalari hamda CAPEX bilan bog'liq kapitallashtirish xarajatlar umumiy strukturaning 30 foizini tashkil qiladi. Ushbu qism tarifda kapital qo'shimcha to'lov sifatida belgilanib, poyezd-soat hamda egallangan va band qilingan o'tkazish quvvati mezonlari bo'yicha hisoblab chiqiladi.

Infratuzilma operatorining ma'muriy, tashkiliy, kadrlar va markaziy boshqaruv apparatini saqlash xarajatlari umumiy xarajatlar bazasining 15 foizini tashkil etadi. Bu xarajatlar bazaviy marja va ma'muriy ustama sifatida tartibga soluvchi me'yorlar hamda operativ xarajatlarga proporsional ravishda taqsimlanadi.

Tarif tizimini yanada elastik va bozor konyunkturasiga mos qilish maqsadida o'tkazish qobiliyati yuqori bo'lgan va o'tkazish qobiliyati cheklangan magistral uchastkalar uchun differentsiyalashgan koeffitsiyentlarni kiritish talab etiladi. Masalan, tig'iz soatlarda yoki yuklangan asosiy transport koridorlarida tarifga oshiruvchi tig'izlik koeffitsiyenti qo'llanilsa, kam yuklangan va rivojlanayotgan yo'nalishlarda tashuvlarni rag'batlantiruvchi kamaytiruvchi koeffitsiyent qo'llanilishi lozim. Bu usul poyezdlar harakati taqsimotini vaqt va makon bo'yicha maqbullashtirishga xizmat qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Avvalo, ko'p komponentli tarif metodologiyasini institutsionallashtirish lozim. Bevosita foydalanish va eskirish xarajatlarini brutto-tonna-kilometr orqali, doimiy va kapital xarajatlarni esa poyezd-kilometr hamda infratuzilma sig'irlarini band qilish to'lovi orqali undirishni yo'lga qo'yish talab etiladi.

Shuningdek, Ramsey tamoyili asosida muvozanatlashgan marja qo'llash tavsiya etiladi. Yuk talab elastikligi past bo'lgan monopol va yuqori qiymatli yuklar uchun yuqoriroq infratuzilma marjasini va past qiymatli hamda ijtimoiy vazifadagi yuklar uchun maqbullashtirilgan tariflarni belgilash lozim.

Buning ustiga, tariflarni boshqarishning mustaqil davlat regulyatorini shakllantirish zarur. Infratuzilma tariflarini belgilash, metodologiyasini tasdiqlash va monitoring qilish vakolatini mustaqil davlat regulyatoriga (masalan, Raqobatni rivojlantirish va iste'molchilar huquqlarini himoya qilish qo'mitasi yoki alohida Transport regulyatori) topshirish lozim. Bu orqali sohadagi manfaatlar to'qnashuvining oldi olinadi va to'liq shaffoflik ta'minlanadi.

Nihoyat, ijtimoiy ahamiyatga ega tashuvlarni barqaror moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish hamda ekologik va xavfsizlik rag'batlarini kengaytirish maqsadga muvofiq. Bunda kross-subsidiyalash mexanizmini bosqichma-bosqich maqbullashtirib, yo'lovchi tashish xizmatlarini davlat tomonidan PSO shartnomalari asosida moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini rivojlantirish, shuningdek, ekologik toza, energotejamkor va infratuzilmaga kamroq ta'sir ko'rsatadigan zamonaviy harakatlanuvchi tarkiblardan foydalanuvchi operatorlar uchun tarif rag'batlarini qo'llash tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 10-oktabrdagi PQ-329-son "O'zbekiston Respublikasi temir yo'l transporti sohasini tubdan isloh qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – URL: <https://lex.uz/docs/-6631602> (murojaat sanasi: 02.09.2026).
2. "O'zbekiston temir yo'llari" AJ. Korporativ va yillik hisobotlar // "O'zbekiston temir yo'llari" AJ rasmiy veb-sayti. – Elektron resurs. – URL: <https://railway.uz/> (murojaat sanasi: 02.09.2026).
3. Nash C. Rail Infrastructure Charges in Europe // Journal of Transport Economics and Policy. – 2005. – Vol. 39, No. 3. – P. 259–278.
4. Directive 2012/34/EU of the European Parliament and of the Council of 21 November 2012 establishing a single European railway area (recast) // Official Journal of the European Union. – 2012. – L 343. – P. 32–77. – URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32012L0034> (murojaat sanasi: 02.09.2026).
5. Bougna E., Crozet Y. Towards a liberalised European rail transport: Analysing and modelling the impact of competition on productive efficiency // Research in Transportation Economics. – 2016. – Vol. 59. – P. 358–367. – DOI: 10.1016/j.retrec.2016.07.014.
6. Hensher D. A., Brewer A. M. Transport: An Economics and Management Perspective. – Oxford: Oxford University Press, 2000. – ISBN 978-0-19-877641-3.
7. Nash C., Smith A., Crozet Y., Link H., Nilsson J.-E. How to liberalise rail passenger services? Lessons from European experience // Transport Policy. – 2019. – Vol. 79. – P. 11–20. – DOI: 10.1016/j.tranpol.2019.03.011.

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA VA SUN'IY INTELLEKT

Ilmiy elektron jurnal

(MAXSUS SON)

Bosh muharriri: Mo'minov Baxodir Boltaevich

Bosh muharrir o'rinbosari: Nasimov Rashid

Muharrir: Ulug'ova Baxtiniso Norpulatovna

Musahhih: Ulug'ova Baxtiniso Norpulatovna

Dizayner: Egamberdiev Elyor

“Raqamli transformatsiya va sun'iy intellekt” jurnali 23.10.2020-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№1124 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

